

Ἐπίσκοπος Γρηγόριος Δ. Παπαθωμᾶς
 Μητροπολίτης Περιστερίου
 Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
 Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Δικαίου τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν

Ἀθήνα/Περιστερί, 16 Σεπτεμβρίου 2024

Παρελθόν, παρὸν καὶ μέλλον τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου.

Εἰσοδικὸ στὴν προβληματικὴ τοῦ Συνεδρίου τῆς Ἑταιρείας

«Τὸ **παρὸν** καὶ τὸ **παρελθόν** εἶναι πάντοτε παρόντα στὸ **μέλλον**»...
 “Time present and time past are both present in time future”.
 (T. S. Eliot, *Four Quartets*).

«Τὸ παρελθόν ἀποκαλύπτει στὸ παρὸν
 αὐτὸ ποὺ τὸ παρὸν εἶναι ἱκανὸ νὰ δεῖ».
 (R. H. Tawney).

«Τὸ **παρελθόν** καὶ τὸ **παρὸν** ἀποκαλύπτουν στὸ **μέλλον**
 αὐτὸ ποὺ τὸ μέλλον εἶναι ἱκανὸ νὰ δεῖ».
 (Πβ. R. H. Tawney).

«Ὅταν τὸ συλλογικὸ σφάλμα/λάθος ἔχει βάθος χρόνου,
 δύσκολα διορθώνεται»...

«Οἱ τὸ παρὸν διώκοντες καὶ οὐ πρὸς τὸ μέλλον ἐνατενίζοντες,
 μισθωτοὶ καὶ οὐ ποιμένες εἰσίν».
 (Μέγας Βασίλειος, *Εἰς τὸν ἅγιον μάρτυρα Μάμαντα*, Ὁμιλία ΚΓ', κεφ. 4,
 ἐν *P. G.*, τ. 31, στ. 596C).

Τὸ κανονικὸ θέμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἐπιλέξαμε νὰ ἀσχοληθοῦμε στὸ φετινὸ 26ο Συνέδριο τῆς Ἑταιρείας μας, μᾶς καλεῖ νὰ θέσουμε ὀρισμένα καίρια καὶ ἐπείγοντα ἐρωτήματα, νὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ αὐτὰ καὶ νὰ τὰ ἀπαντήσουμε στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ ἐφικτοῦ, ἔχοντας οὐσιαστικὰ ὡς βάση τὴν ἀρχικὰ *ἐνιαία* καὶ κατόπιν *διαφορετικὴ* Κανονικὴ Παράδοση ποὺ μᾶς κληροδοτεῖται ἀπὸ τὸ **παρελθόν**, τὴν *πρισματικὴ* Κανονικὴ πράξη τοῦ **παρόντος**, γιὰ νὰ ἐνατενίσουμε ἀπὸ κοινοῦ τὸ Ἐκκλησιακὸ **μέλλον** ὀραματιζόμενοι νὰ εἶναι αὐτὸ *κανονικό*! Μὲ ἄλλα λόγια, καλούμαστε νὰ συσκεφθοῦμε μαζὶ καὶ ἀπὸ κοινοῦ πάνω σὲ ἐπιμέρους ἐρωτήματα ποὺ θὰ καθορίσουν τὸ **μέλλον τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου** τόσο ἐντὸς τῆς κάθε Ἐκκλησίας ὅσο καὶ στὸ ἱστορικὸ γίγνεσθαι (τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ χώρου). Καλούμαστε δηλ. γιὰ ἓναν κοινὸ ἀναστοχασμὸ μὲ κάποια ἐρωτήματα γενικώτερου εἰδικοῦ προβληματισμοῦ.

1) Εἶναι κοινὰ ἀποδεκτὸ ὅτι τὸ Κανονικὸ Δίκαιο τῆς Α' χιλιετίας δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ αὐτὸ τῆς Β' χιλιετίας. Ποιὸ θὰ εἶναι καὶ πῶς θὰ εἶναι τὸ Κανονικὸ Δίκαιο τῆς Γ' χιλιετίας; Καλούμαστε λοιπὸν νὰ ἀποφασίσουμε, ἐδῶ καὶ σήμερα, ποιὰ (ἢ ποιό) Κανονικὰ(-ὸ) Δίκαια(-ο) θὰ υἱοθετήσουμε γιὰ τὸ μέλλον καὶ γιὰ τὴν Γ' χιλιετία: Τὸ Κανονικὸ Δίκαιο τῆς *ἀρχετυπικῆς Ἐκκλησιολογίας* τῆς Α' χιλιετίας; Τὸ Κανονικὸ Δίκαιο τῆς *κουλτουραλιστικῆς Ἐκκλησιολογίας* τῆς Β' χιλιετίας; Θὰ ἀναζητήσουμε ἐκ νέου τὸ ἀρχετυπικὸ Κανονικὸ Δίκαιο τῆς Α' χιλιετίας; Ἡ θὰ προβοῦμε στὴν δημιουργία ἐνὸς νέου ἐκκλησιο-κανονικοῦ παραδείγματος-

συστήματος, όπως συνεχώς απαιτεί το *aggiornamento* και ο όλοένα *έξωτερικά* μεταβαλλόμενος κόσμος;

2) Στο Κανονικό Δίκαιο της Β' χιλιετίας συσσωρεύτηκαν διαφόρων ειδών έπιχωματώσεις. Το σημερινό και το αύριανό του μέλλοντος Κανονικό Δίκαιο έχει την βούληση να τις έπιστημονικά και έρευνητικά, και να τις αποβάλει από πάνω του; Έάν ναι, ποιά θα είναι τα κανονικά κριτήρια αποβολής από το Έκκλησιακό Σώμα αυτών των έπιχωματώσεων, όταν αυτές έχουν γίνει σύγχρονη κανονική πράξη κατοχυρωμένη θεσμικά; Έχει την ικανότητα να συμπαρασύρει την κρυστάλλωση των έκκλησιασικών δομών και θεσμών που υπάρχουν και κατατείνουν αύξανόμενα σε όλη την διάρκεια της Β' χιλιετίας ακόμη και σήμερα και να τα έπαναφέρει στο επίπεδο που η Έκκλησία τα ήθελε και τα θέλει; Σημειωτέον δέ, για το γεγονός ότι οι ποικίλες έπιχωματώσεις έλαβαν θεσμικό χαρακτήρα, η εύθύνη βαραινεί στο άκέραιο το Κανονικό Δίκαιο. Διότι το Κανονικό Δίκαιο, όντας τα Μαθηματικά της Θεολογίας, συνιστά την προφητική φωνή της...

3) Το Πρωτοκανονικό Δίκαιο της Α' χιλιετίας είχε όντολογικό περιεχόμενο και σαφή έσχατολογικό προσανατολισμό, τα όποια στην πορεία χάθηκαν από το Κανονικό Δίκαιο της Β' χιλιετίας, καθώς απέκτησε έπιχωματικά στοιχεία με μια έγκόσμια έσχατολογία. Είμαστε έτοιμοι σήμερα να κοιτάξουμε κατάματα την υπάρχουσα αποκλίνουσα πραγματικότητα του Κανονικού Δικαίου μας με έναν τίμιο ρεαλισμό και να ένεργήσουμε όχι με προσαρμογές χαμαιλέοντα, για να έξυπηρετούμε έκκλησιαστικο-πολιτικές σκοπιμότητες, αλλά με παρρησία θεολογική και έπιστημονική να διαδηλώσουμε πως η Έκκλησία της Β' χιλιετίας, που έφτιαξε το ριτουαλιστικό, το κονφεσσιοναλιστικό και το έθνο-φυλετικό Κανονικό Δίκαιο πεθαίνει, πνέει τα λοίσθια; Με άλλα λόγια, αυτή η ιστορική Έκκλησία, την όποια υπηρέτησε το Κανονικό Δίκαιο της Β' χιλιετίας, είναι καταδικασμένη να πεθάνει, έάν ήδη δεν έχει πεθάνει... Έάν αυτό είναι αλήθεια, την εύθύνη την φέρει άκέραια το Κανονικό Δίκαιο, που αφήσαμε ως κανονολόγοι δια μέσου των αιώνων να διαμορφωθεί με ιστορικές παραβατικότητες και άντικανονικές καθηλώσεις. Μπορούμε όλοι μαζί να διερευνήσουμε στο παρόν Συνέδριο αυτές τις αλλοιώσεις που προξένησε το Κανονικό Δίκαιο στην έσχατολογική πορεία της Έκκλησίας και να τις μετρήσουμε/άναλύσουμε με έκκλησιο-κανονικά κριτήρια και όχι με ιδεολογικο-κοινοτικά κριτήρια, προκειμένου να έξυπηρετούνται ένδο-κοινοτικές σκοπιμότητες, άγνοώντας τον σύνολο σύμπαντα κόσμο.

Πρόκειται όντως για διαχρονικά έρωτήματα που τίθενται στο παρόν και το σήμερα, έρωτήματα που προέρχονται από την έμπειρία του παρελθόντος, και πού, μέσα από αυτό το παρόν και το παρελθόν, καλούμαστε άκριβώς να άτενίσουμε το Έκκλησιακό μέλλον. Το μέλλον αυτό, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει κατά ένα μεγάλο μέρος και την ένεργεια και την συμβολή του δικού μας Κανονικού Δικαίου. Αυτό άκριβώς συνιστά και τον στόχο προτεραιότητας του φετινού μας Συνεδρίου: ποιά θα είναι η άποστολή τόσο της Έπιστήμης όσο και της Διακονίας του Κανονικού Δικαίου μπροστά στην μελλοντική ιστορική πορεία των Έκκλησιών προς τα Έσχατα και στο διαχρονικό λειτουργικό αίτημα [Θ. Λειτουργία] «της των πάντων ένώσεως»;

Γνωρίζουμε όλοι μας ότι άσκεϊται έντονη κριτική, είδικά στο Κανονικό Δίκαιο, ότι, με τις ένιότε άνελαστικές άρχές του, υπήρξε το ποιητικό αίτιο διάσπασης της μίας και άδιαίρετου Έκκλησίας της Α' χιλιετίας σε πληθυντικές,

συνεδαφίζουσες και διηρημένες Έκκλησίες κατά την διάρκεια της Β΄ χιλιετίας. Γι' αυτό, προτού αυτή η ασκούμενη κριτική εξαπλωθεί σήμερα έτι και έτι, έμεις οι ίδιοι, οι κανονολόγοι πρώτα, καλούμαστε πρώτοι να αρχίσουμε να αναλύουμε κριτικά τὸ «γνώρισον πόθεν πέπτωκας» (πβ. Αποκ. 2, 5), τὸ ποῦ βρεθήκαμε και πρὸς τὰ ποῦ πορευόμαστε. Ἴσως τὸ πιὸ σημαντικό ερώτημα ποῦ πρέπει να ἀπαντήσουμε στὸ παρὸν Συνέδριο, πρώτα στὸν ἑαυτὸ μας, πρώτα στὶς Έκκλησίες μας και ὕστερα στοὺς ἄλλους, τοὺς ἐγγύς και τοὺς μακρὰν, ποῦ στέκονται ἐπικριτικά ἀπέναντί μας, ποῦ μᾶς ἐπικρίνουν, εἶναι τὸ πῶς ἔχουμε καταλήξει στὴν πολυδιάσπαση τῆς μίας και μοναδικῆς Κανονικῆς Παράδοσης, τοῦ ἐνὸς και ἐνιαίου Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Α΄ χιλιετίας σὲ πληθυντικά και διαφορετικά Κανονικά Δίκαια, ἥτοι διαφορετικὲς *ἐκδοχὲς Κανονικοῦ Δικαίου*, ριτουαλιστικά γιὰ τοὺς Ρωμαιοκαθολικούς και ἐθνοφυλετικά και καταστατικά ἀπὸ προτεσταντικὴ ἐπίδραση γιὰ τοὺς Ὀρθοδόξους, κατά την διάρκεια τῆς Β΄ χιλιετίας, χωρὶς μάλιστα να ἔχουμε ἀντιληφθεῖ αὐτὴν τὴν πολυδιάσπαση σὲ ὅλο της τὸ εὔρος τόσο ἐπιστημονικὸ και μεθοδολογικὸ ὅσο και ἐκκλησιακὸ και ποιμαντικὸ.

Ἐνα πρωταρχικὸ και ταυτόχρονα ἀξονικὸ ερώτημα ποῦ τίθεται πρὶν ἀπὸ ὅλα εἶναι κατά πόσο τὸ πληθυντικὸ παρελθὸν τῶν πληθυντικῶν Κανονικῶν Δικαίων μᾶς δεσμεύει γιὰ τὸ παρὸν και κυρίως γιὰ τὸ Ἐκκλησιακὸ μέλλον.

- Ἐὰν ὄντως μᾶς δεσμεύει, τότε γινόμαστε ὄμηροι τοῦ παρελθόντος, σὲ τέτοιο μάλιστα βαθμὸ ποῦ παρέλκει ἴσως να πραγματοποιήσουμε ἀκόμη και τὸ παρὸν Συνέδριο τῆς Ἐταιρείας μας με αὐτὴν τὴν θεματικὴ: **τὸ μέλλον τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου!**...

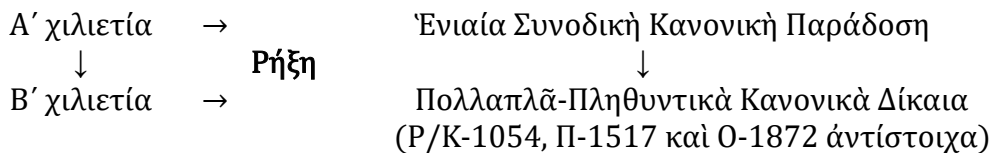
- Ἐὰν ὁμως δὲν μᾶς δεσμεύει, τότε πῶς θὰ διαχειριστοῦμε τὴν ρήξη με αὐτὸ τὸ πρόσφατο πληθυντικὸ παρελθὸν τῆς Β΄ χιλιετίας;

- Τὸ 1ο φαίνεται ὅτι χάνει συνεχῶς ἔδαφος ἀφήνοντας χῶρο γιὰ τὸ 2ο.
- Τὸ 2ο ὡστόσο δὲν κάνει ἐκδηλα τὴν ἐμφάνισή του σήμερα. Γιὰ τὴν Ἐκκλησία, ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του ὡς ρήξη ἤδη ἐδῶ και τουλάχιστον 1000 χρόνια. Ὁ ὀρατὸς χρονικὸς ὀρίζοντας θὰ μπορούσε ὄντως να ἀποτελεῖ τὸ συμβολικὸ ἔτος 1054, αὐτὸ τῆς *Διακοπῆς τῆς ἐκκλησιακῆς κοινωνίας*. Πράγματι, γιὰ τοὺς **Ρωμαιοκαθολικούς**, ἡ Β΄ χιλιετία φανερόνως τὴν ρήξη με τὸ παρελθὸν τῆς Α΄ χιλιετίας, καθὼς οἱ «νέοι» Κανόνες ποῦ ἀναδύθηκαν ἀπὸ τὶς 4 Συνόδους τοῦ Λατερανοῦ (11ος-13ος αἰ.), γεννήθηκαν μέσα ἀπὸ τὴν ρήξη με τὸ παρελθὸν τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Α΄ συνοδικῆς χιλιετίας. Γιὰ τοὺς **Προτεστάντες**, μετὰ τὴν Μεταρρύθμιση-1517 και τὴν Ὁμολογία τοῦ Augsburg τοῦ 1530, ἡ μισὴ χιλιετία ποῦ ἀκολουθεῖ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ρήξη και με τὸ τότε πρόσφατο παρελθὸν τοῦ νέου Ρωμαιοκαθολικοῦ Μεσαίωνα τῶν «νέων» Κανόνων τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου και, κατ' ἐπέκταση, με τὸ ἀπώτερο παρελθὸν τῆς Α΄ χιλιετίας (ἐκτὸς τῆς Ἀποστολικῆς ἐποχῆς και αὐτῆς προσαρμοσμένης στὴν Μεταρρύθμιση). Στὴν ἴδια προοπτικὴ, γιὰ τοὺς **Ὀρθοδόξους**, παρ' ὅλο ποῦ δείχνουν ἀπόλυτη πιστότητα στὸ παρελθὸν, ἔχουν προκαλέσει σιωπηρὰ ρήξη και αὐτοὶ με τὸ ἐκκλησιακὸ παρελθὸν. Τὸ πρόβλημα τῶν Ὀρθοδόξων εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερο, διότι 'κατηγοροῦν' μὲν τοὺς Δυτικούς χριστιανούς γιὰ ρήξη με τὸ παρελθὸν (1054 και 1517 ἀντίστοιχα), ἐνῶ και οἱ ἴδιοι ἔχουν προκαλέσει μεγαλύτερη ρήξη με τὸ ἐνιαῖο παρελθὸν δεκαεννέα (19) αἰώνων, και ἰδίως μετὰ τὴν Πανορθόδοξη Σύνοδο τῆς ΚΠόλεως τοῦ

1872, ένεργώντας έντελώς αντίθετα καί άντικανονικά, άνομολόγητα όμως, καί σήμερα δέν τό άντιλαμβάνονται.

- Αύτές οι πολλαπλές *μη κανονικές* ρήξεις τής Β΄ χιλιετίας (1054, 1517 καί 1872 άντίστοιχα) με τό *κανονικό* παρελθόν τής Α΄ συνοδικής χιλιετίας προκάλεσαν άρνητικά θεολογικά καί έκκλησιακά άποτελέσματα. Τό άποκορυφωματικό σημείο καί άποτέλεσμα αύτών τών πολλαπλών ρήξεων άποτελεϊ ή *Εύχαριστιακή διαίρεση* τών χριστιανών, πού συνεπάγεται τήν όρατή ύπάρχουσα *Έκκλησιακή διαίρεση* άνά τήν Οίκουμένη (κοντολογίς, πολλαπλή “εύχαριστιακή διαίρεση” καί πολλαπλές “έκκλησιακές διαιρέσεις”), καθώς καί τήν προηγηθεΐσα διάσπαση του ένιαίου Κανονικού Δικαίου τής Α΄ χιλιετίας σέ πολλαπλά Κανονικά Δίκαια τής Β΄ χιλιετίας.

Οι έπιγενόμενες πολλαπλές ρήξεις του Κανονικού Δικαίου τής Β΄ χιλιετίας

- Όταν όμως μιλάμε για ρήξη με τό παρελθόν, για κάτι καινούργιο πού θέλουμε καί έπιθυμούμε νά προκύψει, τί έννοοΰμε; Έννοοΰμε ρήξη με τήν Α΄ χιλιετία ή ρήξη με τήν Β΄ χιλιετία;
  - Η **Β΄ χιλιετία** άποτελεϊ στήν πράξη παράδειγμα άποτυχίας τής ρήξης με τό κανονικό παρελθόν τής Α΄ χιλιετίας.
  - Η **Γ΄ χιλιετία**, άν συμφωνήσουμε ότι θα προχωρήσουμε καί έμεις με τήν σειρά μας σέ ρήξη με τό πρόσφατο παρελθόν τής Β΄ χιλιετίας καί με τό ταυτισμένο με αυτό σημερινό παρόν, έχει αυτή τρεις δυνατές έπιλογές:
    1. Νά άποστασιοποιηθεΐ με ρήξη άπό τό παρελθόν τής Β΄ χιλιετίας ως άποτυχημένο παράδειγμα Έκκλησιακής ζωής. Με άλλα λόγια, νά προκαλέσουμε ρήξη στήν έπιγενόμενη ρήξη τής Β΄ χιλιετίας...
    2. Νά υιοθετήσσει τό παρελθόν τής Α΄ χιλιετίας ως έπιτυχημένο παράδειγμα Έκκλησιακής ζωής, αλλά χωρίς έξιδανικεύσεις του, καί
    3. Νά προκαλέσει πλήρη ρήξη με τά δύο παρελθόντα, δημιουργώντας κάτι δικό της «νέο», υπό τόν όρο ότι θα έπιτύχει Έκκλησιακή ένότητα (πβ. «τών πάντων ένώσεως» [Θ. Λειτουργία]) καί κοινωνία, καί θα διασφαλίσει τήν έσχατολογική προοπτική τής Έκκλησίας. Όμως, στο διάβημά μας αυτό θα πρέπει νά λάβουμε σοβαρά ύπ΄ όψιν μας μία καθοριστική παράμετρο, ή όποία έπάγεται ότι, όταν τό συλλογικό σφάλμα ή λάθος έχει βάθος χρόνου, δύσκολα διορθώνεται... Με άλλα λόγια, ή συνθετική πρόταση θα ήταν, ή Γ΄ χιλιετία νά άξιοποιήσει τόσο τήν **άλήθεια** όσο καί τά **λάθη του παρελθόντος**, καί νά δημιουργήσει συνθηκες πλήρους εύαγγελισμού τών λαών με **άλήθεια** καί κανονική ένότητα...

Οι άναμενόμενες ρήξεις του Κανονικού Δικαίου τῆς Γ' χιλιετίας

B' χιλιετία	→		Πολλαπλᾶ-Πληθυντικά Κανονικά Δίκαια (P/K-1054, Π-1517 καὶ O-1872 ἀντίστοιχα)
↓			↓
↓		Ρήξη	
Γ' χιλιετία	→		Τί; Μὲ ποιόν τρόπο; Μὲ τί περιεχόμενο;

*****

Ἄς δανειστοῦμε τὸν εὐστοχο λόγο τοῦ T. S. Eliot πού λέει ὅτι «τὸ **παρὸν** καὶ τὸ **παρελθὸν** εἶναι πάντοτε παρόντα στὸ **μέλλον**»..., τὴν στιγμή πού ὁ R. H. Tawney μᾶς θυμίζει ἐμφατικά ὅτι «τὸ **παρελθὸν** καὶ τὸ **παρὸν** ἀποκαλύπτουν στὸ **μέλλον** αὐτὸ πού τὸ μέλλον εἶναι ἱκανὸ νὰ δεῖ». Ὁ δὲ Yuv. N. Harari προσθέτει· «Ἡ Ἱστορία ἐφάπτεται στὸ **παρελθὸν** καὶ μᾶς συντροφεύει σταθερὰ στὸ **μέλλον**»... Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὸ **παρελθὸν** καὶ τὸ **παρὸν** ἐκπληρώνουν καθοριστικὸ ρόλο στὴν πορεία καὶ τὴν ἐξέλιξη τοῦ **μέλλοντος**.

Τὸ παρελθὸν καὶ τὴν Ἱστορία δὲν μποροῦμε νὰ τὰ ἀλλάξουμε. «Ὁ γέγονε, γέγονε». Μποροῦμε ὅμως νὰ ἀποφύγουμε διορθωτικὰ τὰ λάθη καὶ νὰ ἀποβά- λουμε θεολογικὰ τὶς ἐπιχωματώσεις. Αὐτὸ συνεπαγωγικὰ σημαίνει ὅτι θὰ λά- βουμε ἀπόσταση ἀπὸ αὐτὰ καὶ θὰ ἐνεργήσουμε καθαρὰ θεολογικά, ἤτοι ὄντολο- γικά καὶ ἐσχατολογικά, ὅπως ἀκριβῶς τὸ προτείνει ὁ Χριστός, ἀποβάλλοντας «καινὰ καὶ παλαιὰ»¹ καὶ θέτοντας ὡς προτεραιότητα τὰ Ἔσχατα στὴν ἀπωλε- σθεῖσα ἱστορικὴ πορεία μας πρὸς αὐτά...

Ἐὰν μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ καὶ αὐτὸ ἐδῶ: Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τὴν ὀδηγοῦμε σὲ πα- ρακμὴ τὴν Ἐκκλησία –ἀν δὲν τὴν ἔχουμε ἤδη ὀδηγήσει– στοὺς ὑστεροὺς αὐτοὺς χρόνους, ὄχι μὲ ἐχθρικές μας ἐνέργειες, ἀλλὰ μὲ ὁμοπαθητικὲς καὶ ὁμοιοπαθητικὲς ἐπιλογές πού ὀδηγοῦν ἀναπόφευκτα σὲ παρακμιακὰ ἀποτελέσματα... Καὶ ἐπειδὴ ἀλλοιώνεται, ἀλλοτριώνεται καὶ ἀπόλλυται ἡ ἐκκλησιακότητα, τὸ γεγονός αὐτὸ ὀδηγεῖ ἀναπόδραστα στὴν ἀποχριστιανοποίηση τῶν παραδοσιακῶν χριστιανικῶν λαῶν καὶ κοινωνιῶν, καὶ ὄχι μόνον...

Οἱ χριστιανοὶ πορεύονται σήμερα μὲ προ-νεωτερικὲς δεσμεύσεις καὶ νεω- τερικὲς κρυσταλλώσεις/παγιώσεις, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν ἑτερότοπα τὶς μετα- νεωτερικὲς προκλήσεις, οἱ ὁποῖες κληροδοτοῦνται ἀπὸ τὴν μόλις προηγηθεῖσα μετα-εκκοσμικέυση. Γι' αὐτό, σὲ δύο πράγματα καλούμαστε νὰ προβοῦμε στὴν ἀρχὴ καὶ τὴν ἔναρξη αὐτῆς τῆς νέας ἐποχῆς τῆς Μετανεωτερικότητας, τὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται σὲ δύο λέξεις: **προκλήσεις** καὶ **πορεία**. Ἄλλως εἶπεῖν, καλούμα- στε νὰ ἐνατενίσουμε καὶ νὰ ἀντιληφθοῦμε τὶς ἀναδυόμενες ἰδιότυπες καὶ πρωτό- γνωρες **προκλήσεις**, ἔτσι ὥστε νὰ μπορέσει ἡ Ἐκκλησία, νὰ μπορέσουμε ἐμεῖς, στὴν ἐσχατο-ιστορικὴ **πορεία** μας νὰ προβοῦμε προσληπτικὰ σὲ πρωτοβουλίες μὲ διάλογο –καὶ ὄχι σὲ ὑστερικὲς ἢ φονταμενταλιστικὲς ἀντιδράσεις–, πρωτοβουλίες πού θὰ δώσουν θεολογικὲς καὶ ἐσχατολογικὲς διεξόδους στὰ πτωτικὰ ἀδιέξοδα, στὰ ὁποῖα καὶ σὲ αὐτὴν τὴν ἀναδυόμενη ἐποχὴ συνεχίζει νὰ διολισθαίνει ἡ μετα- πτωτικὴ **ἀκοινωνιακὴ** κοινωνία μας, καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν θὰ βουλιάζει ἀκόμη, ἔτι καὶ ἔτι, σὲ αὐτά. Ἡ δική μας πρωτοβουλία εἶναι ἀναγκαῖο νὰ εἶναι καθαρὰ

¹ Βλ. ΜΘ 13, 52.

θεολογική, έσχατολογική, άπελευθερωτική τών έπαναλαμβανόμενων ιστορικά άδιεξόδων. Ό κόσμος πορεύεται έρήμην ήμῶν... Γι' αυτό, τὸ μέλλον –έάν υπάρχει μέλλον– τῆς παρουσίας τῆς Έκκλησίας στην δημόσια σφαῖρα κατά τὴν μετανεωτερική έποχή έξαρτᾶται έν πολλοῖς άπό τὸν τρόπο με τὸν όποῖον αὐτή καταθέτει καί θά καταθέτει τὴν θεολογική μαρτυρία της στὸν σύγχρονο Μετανεωτερικό μας κόσμο.